

SZELE ÁRON

A magyar szélsőjobboldal történelemszemlélete és világnézete a 20–21. században

A magyar szélsőjobboldal ideológiája a történelemből táplálkozik. A történelem különleges értelmezése befolyásolja a világnézetét, ami diskurzusa egyik alapelemének tekinthető. Ez a vonás a múltbéli és a jelenkori politikai pártoknál, így a Jobbiknál és a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalomnál is felfedezhető. A legnagyobb pártgyűlések általában egybeesnek a közösség által fontosnak tartott történelmi események időpontjával. A párt vezetőinek és aktivistáinak beszédei tele vannak történelmi példákkal és vonatkoztatásokkal; minden helyzetnek és problémának van múltbéli hasonmása. A múlt állandó referenciális tér, olyannyira, hogy a magyar szélsőjobboldal szükségszerűen a múltba tekint vissza akkor is, amikor jelen- és jövőképét építi. Múlt- és jövőképe viszont erősen idealizált – csaknem utópikus jellege miatt a mozgalmak végső célja a történelem dinamikus mozgásának megállítása. Ez a jövőkép szorosan összefügg egy mitikus múlttal, melyet forrásként használ fel. Írásomban szintetikus elemzem a történelem fogalmát a múltbéli és a jelenkori magyar szélsőjobboldal ideológiáján belül, ezáltal fényt derítve népszerűségének egyik lehetséges okára.

Mit jelent ez a felfogás? Elsőként azt, hogy a történelem az identitás, a realitás értelmezésének alapja, és a környező világgal való interakció felépítésében is fontos szerepet játszik. A szélsőjobboldal a saját és a nemzet identitását a közös történelmi eseményekből, jelképekből és személyiségekből építi fel. Ezek a szimbólumok csak a magyar politikai és történelmi kozmológi-

án belül reprezentatívak. Pierre Nora terminológiájával élve, nevezhetjük őket *lieux de mémoire*-oknak, vagyis olyan történelmi események, személyek és helyek konglomerátumának, melyek fontosságát az egész társadalom elismeri.¹ Így egy hivatkozás vagy egy megjegyzés egy nyilvános beszéd keretén belül csak a helyes szocio-politikai kontextusban válik értelmezhetővé. Az antropológus Clifford Geertz az *Interpretation of Cultures* című könyvében éppen erre a jelenségre hívja fel a figyelmet: egy gesztus, jelkép vagy fogalom csak a saját kulturális kontextusán belül értelmezhető igazán.² Ez a politikai kultúrára is kiterjeszthető. Például Trianon említése, vagy Nagy-Magyarország kontúrjának képe csak a magyar társadalmon belül nyer politikai tartalmat. Ily elemek tehát egy társadalom tagjai által könnyen felismerhetők, de értelmezésük csoportonként eltérő lehet.

Michael Freeden brit politológus szerint a fogalmak és a szimbólumok (amennyiben szimbólumon egy narratívát tartalmazó tömör formát értünk) eltérő felfogása a politikai vita alapja. *Ideologies and Political Theory: A conceptual approach* című könyvében a következő modellt vázolta fel: a társadalom és a benne létrejövő politikai kommunikáció számos közös elemre épül. Ezek olyan fogalmakon keresztül kristályosodnak ki, mint például a nemzet, állam, társadalom, szabadság, egyenlőség és történelem. A fogalmak pontos meghatározása időben és térben eltér, különböző csoportok és ideológiák befolyásolják. E különböző definíciók összezsapása a politika lényege, mindegyik politikai mozgalom a saját felfogását próbálja érvényesíteni. A nyerő fél a saját verzióját ideiglenesen társadalmi normaként érvényesítheti, befolyásolva a közösséget.³

A főbb fogalmak, így a történelem is, kisebb fogalmak csoportosításával épülnek fel, és kapnak egyfajta működési logi-

¹ Pierre NORA and L. D. KRITZMAN: *Realms of Memory. 1. Conflicts and Divisions*. Columbia University Press, 1996. <http://books.google.hu/books?id=sIfTTndMbk0C>. Lásd még Pierre NORA: *Emlékezet és történelem között*. Napvilág, Budapest, 2009.

² Clifford GEERTZ: *The Interpretation of Cultures: Selected Essays* (Basic Books, 1973), <http://books.google.hu/books?id=BZ1BmKEHti0C>.

³ Michael FREEDEN: *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*. Clarendon Press, 1998. <http://books.google.hu/books?id=ocS-zA5zwSYC>.

kát. Ezért az elemzés során sok olyan fogalom bukkan fel, mint a fejlődés, egészség, rend stb. Ezek a fogalmak a szélsőjobboldali diskurzuson belül mindig egy binomiális rendszer részei: a fejlődés a dekadencia negatív párja, a rend a káosz ellenpéldája, az egészség a betegségé és így tovább.

Metodológia

Legfontosabb elméleti segédeszközöm a *generikus fasizmus* fogalma. Ez a fogalom Georg L. Mosse⁴ és Roger Griffin munkájának eredménye, akik a két világháború közti európai fasiszta mozgalmakban találtak közös vonásokat. Griffin szerint a fasizmus az ultranacionalizmus egyik alakváltozata, mely stílusában populista, és végső célja a társadalom regenerálása, a nemzeti újjászületés egy korábbi eszményi állapotnak megfelelő formában.⁵ Griffin elméleti fogalmát heurisztikus módon alkalmazom, mint olyan segédeszközt, amelynek segítségével a múltbéli és jelenkori szélsőjobboldal közös vonásai azonosíthatók. A magyar szélsőjobboldal eszmei világa Griffin sémájával sok közös vonást mutat, annak logikája szerint épül fel. A struktúra a következő: a nemzeti közösség vagy nemzettest esszencializált entitás. A közösség harmonikus életét azonban számos belső és külső tényező veszélyezteti. Ez dekadenciához, végső soron krízishez vezet a nemzettesten belül. A válasz erre az állítólagos veszélyre egy hatalmas kísérlet az egész társadalom regenerálása érdekében, mely visszatérítené őt a pozitív alapjaihoz.

Munkámban párhuzamosan elemzem a 20. és a 21. századi magyar szélsőjobboldal ideológiáját, aszimmetrikus összehasonlítással,⁶ így azonosítom a radikális politikai gondolkodás magvát, és kimutatom a kontinuitást az 1930-as évektől nap-

⁴ G. L. MOSSE: *The Fascist Revolution: Toward a General Theory of Fascism*. H. Fertig, 1999. <http://books.google.hu/books?id=DxGFAAAAMAAJ>.

⁵ Roger GRIFFIN: *The Nature of Fascism*. Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, 1996. <http://library.wur.nl/WebQuery/clc/385620>.

⁶ Jürgen KOCKA: *Asymmetrical Historical Comparison: The Case of the German Sonderweg*. *History and Theory*, 38. no. 1. (1999): 40–50, doi:10.1111/0018-2656.751999075.

jainkig. Ez az összehasonlító tanulmány hozzájárulhat egy általános elmélet kidolgozásához, annak esettanulmánya lehet.

A szélsőjobboldali történelem

A történelem és a historicizmus tehát a szélsőjobboldal egyik ideologikus alapköve. De milyen történelem ez? Van-e saját dinamikája, különleges logikája a történelem értelmezésében, mely elválasztja a politikai mező többi részétől? Esetleg egy sor közös vonásban osztozik a politikai élet más szereplőivel is? A válasz ezekre a kérdésekre: igen. A szélsőjobboldal valóban sok közös elemet és kulturális szimbólumot oszt meg a mérsékelt jobboldallal, de a saját hasznára fordítja ezeket. A végeredmény egy eredeti történelmi értelmezés, melynek esetleges sikere viszont a közös jelképvilágon és narratíván alapszik.

A fő elméleti modell a szélsőjobboldali történelem-értelmezésben, melyet a két világháború közti és jelenkori példákból állítottam fel, ideáltípusú konstrukció, Max Weber metódusával élve.⁷ Teljességében nem mindig vonatkoztatható minden egyes esetre, és nem szabályzatként működik, hanem heurisztikus módon alkalmazható. A modell struktúrája a következő: a radikális jobboldal történelme első rátekintésre lineáris. Emeletes felépítése van, melyek között fontos elválasztópontok találhatók. Ezek az időpontok szimbolikusak, szerepük a különféle történelmi befolyások és aktorok előtérbe állítása. A legfontosabb trend a történelmi dinamikában nem a haladás, hanem a dekadencia. Ez a faktor általában destruktív jellegű, és saját dinamikája van: nagyon lassan, majdnem észrevehetetlenül kezdi befolyásolni a társadalmat, majd egyre nagyobb hatással lesz rá, és végül felszínre tör a jelenben. Megtestesítői különféle eredetűek: nemzeti kisebbségek, korrupció, ellenséges külföldi érdekek, és ugyanakkor a belső gyengeség, a pozitív múltbéli kvalitások elsorvadása a társadalmon belül. A történelmi stádiumok a következők: a legelső állomás az eredeti állapot. Ez egy abszolút pozitív egzisztenciát takar, melyben a nemzet

⁷ Max WEBER: *The Theory Of Social And Economic Organization*. Free Press, 2009. <http://www.google.hu/books?id=-WaBpsJxaOkC>.

(a szélsőjobb egyes modern fogalmakat, mint a nemzetét is, esszencializál és a múltba vetít) ereje és pozitív kvalitásai teljében létezik. Ez természetesen kevésbé alapszik történelmi tényeken, helyett leginkább a történelem és a nemzeti mitológia összemosásának eredménye. A fontos az, hogy a társadalom egy része számára ez az idealizált múltkép felismerhető a nacionalista kulturális kontextusnak, művelésnek köszönhetően.

A történelem második stációjának legfontosabb jellemzője a dekadencia mint befolyásoló erő megjelenése. Ez különböző epizódokban nyilvánul meg, melyek, szerzőtől függően, a középkor végétől a jelenkorig időről időre felbukkannak. A második stádium dinamikája a nemzeti közösség fokozatos leépülése és szétesése. Ez dialektikus konfliktus eredménye, melyben a történelem aktorainak két nagy táborra a szereplő. Az egyik oldalon a közösség illusztris tagjai állnak, akik képviselik és egyidejűleg kifejezik a nép alaktalan tömegét, mely őket direkt és indirekt módon segíti is. Általában hősök és nagy vezetők formájában találunk rájuk, akik szembeszállnak a különféle eredetű dekadencia ügynökeivel és tüneteivel. A hanyatlás általában nemcsak a magyar történelem jellemzője, de felfedezhető európai szinten is, a kettő szinkronban áll egymással. Az európai morális és politikai színvonal gyengülése ugyancsak fokozatos, eleinte szinte alig észrevehető, de a jelen felé közeledve teljesen nyilvánvaló.

E periódus végét hatalmas törés jelzi, amely a szélsőjobb oldali narratíván belül fontos szimbóluma az elmúlt periódus összes negatív fejleményének, és egyben ezek eredménye és tetőzése is. A magyar történelemben ez az első világháború és a trianoni békeszerződés utáni helyzet: ekkor következett a magyar történelem legfeketébb fejezete, amely egyben a politikai aktivizmus egyik fontos motivációja. A 21. századi szélsőjobb esetében 1918–1920 mellett még hasonló szerepet tölt be az 1945-ös év is: mindkettő fontos elválasztó pillanat és negatív mélypont.

Jelen helyzet fő jellemzője az átmeneti állapot. Griffin *liminális létnek* nevezi ezt a helyzetet, melyben a társadalom egésze vagy annak fontos része úgy érzi, hatalmas változás

előtt találja magát.⁸ Ez a változás viszont duális, mert egyben választás is: a társadalom választhat két abszolutizált és leegyszerűsített forgatókönyv között. Az első a dekadens trend folytatása, és politikai inaktivitást von maga után. Végso sorban a nemzeti közösség szétforgácsolódásához vezető út ez. A pozitív forgatókönyv viszont radikális változást idézne elő a társadalmon és államon belül. Nézetem szerint a szélsőjobboldali ideológia egyik fő üzenete ennek a liminális világnézetnek a közvetítése és népszerűsítése, azaz a radikális válasz a problémákra.

Munkám során az 1930–1940-es évekből származó releváns esettanulmányokat hasonlítottam össze jelenkori diskurzusokkal. Négy szerző hat reprezentatív könyvét azonosítottam, amely erre a célra felhasználható: Matolcsy Mátyás *Harcom a földért* és *Az új földreform munkaterve*,⁹ Ráttkay Radich Kálmán *Modern Országépítés*,¹⁰ Literati Vágó Pál *Gőzgép, pénzuralom és nemzetiszocialista reneszánsz*¹¹ (és *Munkaállam*) című műve, valamint Málnási Ödöntől *A magyar nemzet őszinte története*.¹² A második csoportba a Jobbiknak és testvérszervezeteinek (HVIM, Szent Korona Rádió) történelemre épülő szövegeit és pártprogramjait gyűjtöttem.

A múlt

A két világháború közti szélsőjobboldali és fasiszta mozgalmak múltképe nagyjából egyszerű, ismétlődő feltételezéseket és kijelentéseket tartalmaz a nemzet történelméről. A fejlődés mozgatói és mechanizmusai hasonlóknak tunktek, és koherens programot alkottak a pártok politikai programjában. Az idő három kategóriára van felosztva: az első az ősrégi múlt, az etnogenezis

⁸ Roger GRIFFIN: *Modernism and Fascism: The Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler*. Houndmills, Basingstoke, 2007. <http://books.google.hu/books?id=shsJjw4GKbwC>.

⁹ MATOLCSY Mátyás: *Harcom a földért. Az új földreform munkaterve*. Budapest, 1935.

¹⁰ RÁTTKAY R. Kálmán: *Modern országépítés*. Hajdú Dénes/Centrum, Budapest, 1933.

¹¹ VÁGÓ Pál: *Gőzgép, liberalizmus, pénzuralom és nemzetiszocialista reneszánsz*. Budai-Bernwallner Nyomda, Budapest, 1940.

¹² MÁLNÁSI Ödön: *A magyar nemzet őszinte története*. Budapest, 1937.

és honfoglalás periódusa, amely a történelem és mítosz ötvö-zete. Fő karakterisztikája a harmónia és a nemzet által elért pozitív vívmányokban testesül meg. Ezt követi egy átmeneti pe-riódus, amely annyira hosszú, hogy majdnem az egész nemzet történetét magába foglalja. Felosztható egy stagnáló és egy de-kadens periódusra, melyek ebben a sorrendben követi egymást. Az általánosan lefelé tartó trendet néha megszakítják pozitív epizódok. Ilyen például Mátyás királysága, az erdélyi fejedelemség és a 1848-as forradalom. Az utolsó periódus a kortárs éra, amelyben a dekadencia a tetőfokára hágott, olyannyira, hogy a nemzeti létet fenyegeti. A tetőpont Trianon. A szélsőjobboldal ebben a pillanatban saját magát mint alternatív megoldást próbálja bemutatni a társadalmi krízisre. A krízisből kivezető út csak teljes társadalmi és nemzeti regeneráción keresztül érhető el, amely modern formában visszatéríti a nemzetet eredeti értékrendjéhez.

Ez a történelemkép ennyire rendezett formában jelenik meg Málnási Ödön szélsőjobboldali nyilas politikus és ideológus *A magyar nemzet őszinte története* című könyvében, 1937-ben. A könyv valóságos ideológiai és történelmi katekizmusként szolgált a Nyilaskeresztes Pártnak, érveit sok, a későbbiekben megjelent nyilas publikáció ismételte meg. A magyar történelem dinamikáját egyfelől a parasztság és az alsóbb osztályok, másfelől a nemesi elit közti harcban lelte fel. Ebben a dialektikában a parasztság volt a magyar nemzeti és faji kvalitások legjobb képviselője, míg a nemesi elit csak „külső elemekkel keveredve”, nemzetietlen módon tudta megtartani dominanciáját. Ez lassú nemzeti sorvadáshoz vezetett. A nemzeti génuszt olyan történelmi pillanatok fejezték ki legjobban, amikor nemzeti hősök és zseniális vezetők felismerték a nép történelmi ügynökségének fontosságát, és hagyták őt érvényesülni. Így Mátyás, Rákóczi, Kossuth mind-mind érezte a nép nagy tömegének erejét, és ismerte annak érdekeit. Nem volt szükségük közvetítő osztályokra, mivel sokszor maguk is a népből származtak.

Matolcsy Mátyás közgazdász és nyilas politikus is hasonlóan értelmezte a dekadencia okait. Szerinte is a parasztság a magyar nép gerince és legjobb tulajdonságainak őrzője. *Harcom a*

földért és *Az új földreform munkaterve* című könyveiben a fő cél a parasztság felemelése földreformmal. Szerinte a magyar társadalom bomlása és a dekadens trend beállása a középkorban kezdődött, a feudalizmus bevezetésével. A mohácsi vereség okát például egyenesen a 1437-es parasztfelkelésben találja meg. Ez a trend tovább folytatódott az arisztokraták tevékenysége miatt, akik az országba beengedték a zsidókat, hogy pénzügyeiket rendezzék. Rövid időn belül kialakult a 19. századi hibrid „feudál-kapitalista rendszer”, mely mindkét formáció legrosszabb tulajdonságait csoportosította. A hatás katasztrofális volt a népesség többségére, főleg szociális, nemzeti és demográfiai szempontból.

Más szélsőjobboldali publicisták a dekadencia okát és periódusát egyenesen a modernitásban találták meg. Ráttkay Radich Kálmán és Vágó Pál könyveiben a francia forradalom az elválasztóvonal, valamint ennek liberális és kapitalista öröksége. A „laissez-faire” kapitalizmus és a liberális individualizmus szerintük a közösséget bomlasztó faktorok. Olyan liberális politikai elit kialakulásához vezettek, melyet csak a saját profitja érdekelt, nélkülözte a nemzeti érdeket, és elnyomta a munkásosztályt és a parasztságot. A modernitást a két szerző ambivalens módon értelmezte. Egyrészt elvetette eszmei termékeit, gazdasági és szociális rendszerét. Másrészt viszont racionális gondolkodásmódját dicsérte; Ráttkay könyve már bevezetőjében is az állam modern megreformálását tűzte ki célul. Vágó Pál pedig a technikát és az ipart teljesen pozitív fejleményekként fogta fel, melyek „felszabadítják a népet” a fizikai munka béklyója alól. Tehát a két szerző egy alternatív, fasiszta modernitás bevezetését támogatta, amely galvanizálta volna a társadalmat a nacionalizmus révén, az államot leegyszerűsítette volna egy áramvonalas diktatúra és tervgazdaság struktúrájával, és a modern technikát maximálisan kihasználta volna.

Mind a négy említett szerzőnek hasonló a problémalátása. A legfontosabb faktor egy felelőtlen politikai elit kialakulása, mely történelmi tényezőknek (a modernitás Vágónál és Ráttkaynál), faji vonásoknak (Málnásinál), vagy negatív külső befolyásoknak (Matolcsynál) tudható be. Ezekhez mindegyikük

szerint az elit belső gyengesége és önzése is hozzájárult. Az elit ráadásul távol tartotta magát a nép zömétől. Alternatívaként a két világháború közti szélsőjobboldal a karizmatikus vezért javasolta, és előnyben részesítette a politikai hatalom direkt, közvetítő nélküli gyakorlását. Ez szerintük a szociális ellentétek minimalizálásához vezetett volna, mivel a tömeg egyenlőségben alárendelődött volna egy erős központi hatalomnak. A vezért populista imázssal ruházták fel: ő nemcsak a népe felett lebeg, de egyidejűleg a nép egyik legjobb reprezentánsa is, mivel a népből származik. Számos történelmi példát hoztak fel rá nemzeti hősök személyében. Ily módon történelmi kontinuitásba és hagyományba ágyazták be a karizmatikus populista vezetés fogalmát. Matolcsy sokat beszél könyvében Dózsa Györgyről mint a népi vezető archetípusáról, Málnási pedig Petőfiről és Kossuthról.

Ugyanakkor a szerzők történelmi narratívájuknak a törvényszerűség jellegét próbálták adni. A liberalizmusról és a kapitalizmusról megállapították, hogy egy letűnőfélben levő korszak ideológiai és gazdasági rendszere, melyet nemsokára a fasiszta és a nemzetiszocialista államforma és a nemzeti közösség szociális rendszere fog felváltani. Németországot és Olaszországot a modern államok avantgárdjaként fogták fel, így legitimálva saját szélsőjobboldali ideológiájukat. Itt belső ellentmondás, diskurzív kettősség fedezhető fel: egyrészt a szerzők a dekadencia folytatásának veszélyével, ennek tetőzésével fenyegetnek, így próbálva politikai aktivizmusra készíteni az olvasót. Másrészt viszont a szélsőjobboldali-fasiszta létforma eljövételét törvényszerűnek mutatják be. A legitimitás duális keresése így módon kimutatja az ideológia belső ellentmondásait és alapvető irracionálisát.

A 21. századi szélsőjobb történelem-felfogása

A jelenkori szélsőjobboldal diskurzusának egyik fő vonása a múlt tisztelete. A történelmi célzások, példák, motivációk gyakran fellelhetők olyan politikai csoportok írásaiban és nyilvános beszédeiben, mint a Jobbik és a HVIM. Nyilvános gyűléseiket

gyakran történelmileg fontosnak tartott helyeken és időpontokon rendezik meg. A historicista szimbolika nem csak e mozgalmak és pártok politizálásában jelenik meg, specifikus viszont a különleges logika, amellyel világnézetet formálnak ezekből az elemekből.

Az aranykorként értelmezett múlt, a lassú széthullás, a katasztrofális jelen és egy alternatív „szebb jövő” dinamikája ugyancsak megjelenik a kortárs szélsőjobboldaliaknál. Ami az idealizált múltat illeti, a mitikus honfoglalás előtti periódustól a középkorig és az 1848-as forradalomig sok pillanat lehet jelképes erejű és fontosságú. Ezek közül viszont a Jobbik és társszervezetei a két világháború közti Horthy-érát tekintik követendő példának. Ez a periódus két fő ok miatt értékes a szélsőjobboldali diskurzusban. Az első: felfogásuk szerint a kor politikai beállítottsága olyan volt, hogy a jobboldali eszmék és a nemzeti értékek nagy hangsúlyt kaptak. A második motiváció: a jelen és az 1920–1930-as évek közti helyzet számos párhuzama. Az akkori problémák közül számos (mint például a nemzettest feldarabolása) ma is létezik. Ezeknek a problémáknak a radikális megoldása az erős központi hatalom és az erőskezdő politikai vezetés révén a jelen helyzetben is alkalmazható.

A múlt-jövő összefüggés intencionalitását már a mozgalmak és pártok neve is mutatja. A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom neve világosan utal egy idealizált múltra. A mozgalom jelvénye a történelmi Magyarország körvonalát tartalmazza. Hasonlóképpen a Jobbik Magyarorszáért Mozgalom neve és „Szebb Jövőt” jelszava implicit módon azt szuggerálja, hogy a jelen helyzet távol áll az ideálistól. A mozgalmak nyilvános gyűléseit is olyan helyeken rendezik, melyeknek különleges történelmi töltete van. Így a Magyar Gárda, a Jobbik védelmi szervezete, alapító gyűlését és első toborzói gyűléseit a Budai Várban, illetve a budapesti Hősök terén tartotta meg. Az alapítógyűlés az új szervezetet igyekezett szimbolikusan összekötni az 1956-os forradalommal és hagyományával: a ceremónián 56 gárdista vett részt, akik a mozgalom tiszteletbeli „anyja”, Wittner Mária 56-os forradalmár előtt tették le az esküt.

A kortárs szélsőjobboldal történelmi elmélkedése nagyrészt a múlt századra koncentrál. Az „aranykoron” általában az 1918 előtti periódust értik, de ennek retorikai szerepe kicsi. A fő jelkép 1848, melynek tisztelete az ellenállás és a nemzeti önállóság szimbólumaként rendkívül fontos. A múltkép talán egyik legjobb szintetizálása a HVIM önleírásában lelhető meg:

„A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom (röviden: HVIM) nemzeti radikális ifjúsági szervezet, melyet 2001-ben alapított Toroczkai László. Nevét a trianoni békeszerződés előtti Magyarország (Horvátország nélküli) 64 vármegyéjéről kapta. A HVIM jelmondata: „Hit, hűség, bátorság”, jelképe az országalma.

Ahogy az ópusztaszeri épületek egyik tervezője, Csete György – a neves építész – felvidéki hallgatósága előtt fogalmazott, Magyarország szíve nem Budapesten, hanem Csongrád vármegyében dobog. Attila király, a vérszerződés, a kunhalomok, Ruzsa Sándor és több ezer éves legendák földje ez az alföldi táj, amelyet a legmagyarabb folyó, a Tisza vize öntöz évről évre. Csongrád vármegye székhelye Szeged, a délvidéki végvár, ahonnan kiindulva – többek között – 1848-ban és ’49-ben, majd 1941-ben a magyar vitézek visszafoglalták a szerbektől az egész Délvidéket. Szegedről indult el a ’szegedi gondolat’ és Horthy Miklós kormányzó diadalútja is.”¹³

Szeged dicsérete mellett e pár mondat bemutatja a szélsőjobboldal által használt főbb történelmi mítoszok repertoárját. Tisztán látszik, hogy különleges fontosságot tulajdonítanak az 1918 előtti periódusnak, melyet ideálisnak tekintenek. Radikális nacionalizmusuk folytán szinte előfeltétel, hogy állandóan a Trianon előtti korszakra hivatkoznak. Ily módon a múltat szelektív módon írják le. Pozitív részei az identitás felépítésében játszanak fontos szerepet. Tipikusan jellemző az ilyen múlt-hasznosításra a magyar történelem három fontos epizódjának kezelése, melyek leggyakrabban bukkannak fel a szélsőjobboldali diskurzusban. Ezek: az 1848-as forradalom, az 1956-os forradalom és a Horthy-korszak. Vona Gábor, a Jobbik vezetője

¹³ <http://www.hvim.hu/>, 2011.03.05.

2011. március 15-i beszédében a 48-as forradalmat „a remény megújulása” ünnepének nevezte, magyar keresztesháborúnak, amely a nemzeti szabadságért folyik. Szerinte a „szabadságharc”, mely 1848-ban elkezdődött, nem befejezett folyamat, hanem szakadatlan harc, melyet „mindennap meg kell vívni... Magyaroknak lenni azt jelenti, hogy mindennap harcolni kell a szabadságunkért.”

Az 1956-os forradalom szimbolikus fontosságát már említettem. Jelentősége azért is elsőrendű a szélsőjobboldal számára, mivel viszonylag friss esemény, mely még mindig él a társadalom kollektív memóriájában, ráadásul egyes résztvevői politikailag hasznosíthatók. A Jobbik közvetlen folyamatosságot próbált létesíteni a saját mozgalma és az 1956-os antikommunista harc között. A párt narratíva szerint a mostani politikai küzdelem jelenkori vetülete az akkori harcnak, és annak hősi szellemében fogant. Megemlékezési helyszínnek a Jobbik gyakran választott 56-os szimbolikával töltött tereket, például a Corvin közt, és szólaltatott meg volt forradalmárokat. 2010. október 23-án Murányi Levente, a Jobbik egyik alelnöke és volt 56-os forradalmár a következőket mondta a Deák téri pártgyűlésen: „Én itt voltam 1956-ban Budapesten... Nagyobb veszélyben álltam 2006-ban, mint akkor... 1956 óta a kívánságaink nem teljesültek, mert szerintem Magyarország még mindig nem szabad.” Az esemény a „Támasszuk fel 1956 hőseit” mottóval került megrendezésre.

A Jobbik harmadik legfontosabb történelmi referenciapontja a Horthy-éra. Leírása az előbbi két példához hasonlóan esszenzialista, a pozitív elemekre helyezi a hangsúlyt. Ezek: a nemzeti és nacionalista eszmék erőssége a társadalmon belül, melyeket a vezető réteg és a társadalom többi része is osztott, a revizionista célok iránti elkötelezettség külföldön és a nemzeti eszme iránti elkötelezettség belföldön. A periódus azért is kedvelt, mert antiliberális és baloldallelennes volt, és ezeket az eszméket a szélsőjobb ma is elutasítja. Nem utolsó szempont, hogy a kor rendezett és fegyelmezett periódusként él a nemzeti emlékezetben, amely példát mutathat a jelenkori társadalomnak. A

2006-os rövid választási programban¹⁴ és a 2007-es Bethlen Gábor Programban¹⁵ a szerzők az 1944 előtti periódust „a magyar állam legális” létezésének érájaként értelmezik, az utána következő periódust pedig illegitimnek tekintik. A külhoni magyar kisebbségről szóló részekben folyamatosan az 1945 előtti Magyarországról beszélnek, jelezve ezzel a korszak iránti szimpátiát. A Bethlen-program Klebelsberg Kunó 1920-as évekbeli kultuszminisztert idézi, és szimbolikus elismerést kér több korszakbéli jobboldali politikusnak és kulturális figurának, például Horthynak, Teleki Pálnak, Wass Albertnek és Prohászka Ottokárnak. A programok 1918, 1945 és 1990 kulcspillantatait negatív módon értelmezik, mint olyan töréspontokat a dekadencia történetében, melyek „nem hozták el a hozzájuk fűzött elvárásokat és rezsimváltozást”.

A jelen és a „szebb jövő”

A magyar szélsőjobboldal világnézetét legjobban annak jelen és jövőképen keresztül lehet megvilágítani. A közelmúlt főbb állomásai – a trianoni békeszerződés, 1945 és 1990 – tragikus momentumok a magyar történelemben. Ezek közül az utolsó különös fontosságú a jobbikosok központi narratívájában, és sajátos értelmezést szentelnek neki. Szerintük a rendszerváltás félresikerült folyamat volt, melyben hiába szabadult meg a magyar társadalom kommunista elnyomástól és diktatúrától, rögtön rossz irányban indult el. Az ország rövidesen a globalizált rendszer részévé vált a volt kommunista elit egy részének irányításával, akik ma is vezetik az országot a külföldi pénz és hatalom segítségével. Cserébe kiszolgáltatják az országot a külföldi érdekeknek. Ezt a narratív struktúrát legjobban a Jobbik Nemzedék című dokumentumfilm fejezi ki, melyet a párt maga forgatott a mozgalom történetéről.¹⁶ E különösen ér-

¹⁴ Jobbik Magyarországért Mozgalom választási programja http://www.jobbik.hu/rovatok/egyeb/a_jobbik_2006-os_rovid_programja. 2014. 07. 09.

¹⁵ <http://nezopontintezet.hu/files/2012/03/Bethlen-G%C3%A1bor-program-2007.pdf>. 2014. 07. 09.

¹⁶ <http://barikad.hu/node/49238>, 2010.09.21

dekes és reprezentatív filmet a párt eszközként használja fel arra, hogy saját eredetét és létét a magyar történelemhez kapcsolja.

„Amit a balliberális politikusok és elemzők nem tudtak megérteni, az volt, honnan jött az erő, a tűz, hogy sikerült egy kis politikai pártból, mint a Jobbik, a második legnagyobb párt az országban... Ennek két forrása volt: fiatalos lázadó szellemünk (az egyik – a szerk.). Lázdattunk a mostani helyzet ellen, az akkori hazaárulás, korrupció és igazságtalanságok ellen. A másik dolog, ami ellen lázdattunk: az, hogy nem lehattünk büszkék magyarságunkra a saját országunkban. Mély hazaszeretet volt bennünk, mely... csak nőtt időben..., a lázadó szellem és a hazaszeretet hajtott...”

A jelen fő jellemzője tehát egy dekadens állapot. A Jobbik saját magát a „rég rendszer” ellentétéként mutatja be a dokumentumfilmben, mint „új erőt”, tele idealizmussal, tisztasággal és fiatalos vitalitással. Vona a mozgalmat úgy írja le, mint teljesen új politikai erőt, amelynek egyáltalán semmi köze nincs a közelmúlthoz. Érdekes, hogy külön hangsúlyt helyeztek az új mozgalom politika-ellenességére: a Jobbik olyan politikai csoport, amely nem azért alakult, hogy politizáljon. Szegedi Csanád kijelentése szerint – bár a mozgalom eredeti célja az volt, hogy a Fidesznek és a jobboldal többi pártjának segítsen – a jobbikosok hamar szembesültek azzal, hogy a mérsékelt jobboldal nem próbálta az országot „szebb jövő felé” terelni. Ezért alakult át pártja civil szervezetből politikai párttá. Ez a felfogás már 2002-ben is észlelhető volt Vona Gábor egyik első nyilvános beszédében, melyben a párt vezetője több cselekvést követelt a politikai jobboldaltól, s csoportja és a Fidesz közt kialakuló szakadékról beszélt. Pártját már akkor is úgy mutatta be, mint a szocialisták megbüntetőjét és a szebb jövő elhozóját. A dokumentumfilm is megőrzi e narratíva fő vonásait: Vona a Fideszt és a MIÉP-et is kritizálta cselekvéshiányuk és hallgatásuk miatt, és a nép árulóinak nevezte őket. Ezért „született meg a Jobbik”. E narratíva, populizmusa mellett, mely a pártot a nép egyenes képviselőjének mutatja be, egy alternatív jövőképet is felvázol.

A Jobbik számára fontos volt a történelmi eszme kontinuitásának felállítása, amely a párt identitásának forrásául szolgált. Ezt az 1956-os forradalomban találták meg. A párt azért vette fel tagjai közé Wittner Máriát és Pongrácz Gergelyt, hogy a forradalom történelmi misztikájával ruházza fel a Jobbikot. Pongrácz az első pártkongresszuson hangsúlyozta is a forradalom és az új mozgalom közti eszmei rokonságot, felkérve a résztvevőket, hogy folytassák az 1956-ban elkezdett politikai harcot. A filmben Vona meg is erősíti, hogy mozgalma számára a határokon átívelő nemzeti egység elve után a legfontosabb elv '56 eszméje, mely történelmi periódus őket „legjobban képviseli”.

Az 56-os legitimitással felvértezve a Jobbik a jelent teljesen negatív színben próbálja bemutatni. Így Morvai Krisztina a 2006-os zavargásokat a filmben az elnyomás–forradalmi helyzet dichotómia keretében írja le. Szavaiban újra szerepel a 2002-ben Vona által felemlített „fideszes árulás”. Európai parlamenti küldetését egy EP-beszédében úgy mutatta be, mint harcot „Brüsszel rendszere ellen”, mert szerinte Európa-szerte új paradigmára, változásra van szükség. Az Európai Unió „korrupt, igazságtalan” rendszer, melyet a globális pénzügyi elit ural, multinacionális cégein keresztül, és a kisembert tönkre akarja tenni. A korrupció és a dekadens állapot tehát nemcsak Magyarországra, de egész Európára kiterjedt. A Jobbik magát alternatívaként tünteti fel, amely uralja a nemzeti társadalmat és a nacionalizmust képviseli.

Összegzés

A történelem fogalmát a magyarországi szélsőjobboldal jelentős mértékben kontinuitásként értelmezi. A hasonló problémafeltevés hasonló mintákat eredményezett mind a két világháború közötti, mind a kortárs szélsőjobboldal esetében. A dekadencia és gyengeség jegyében értelmezett jelen és a nemzeti múlt imádata specifikus temporális dinamikát eredményezett, melyben az ősrégi múlt és a jövő ugyanannak az utópikus konstrukciónak a két vetülete. Írásomban igyekeztem bemutatni a törté-

nelmi jelenségre vonatkozó generikus fasizmus-elmélet értékét egy kortárs jelenség elemzésében. Mint heurisztikus eszköz, a generikus fasizmus ideáltípus különleges bepillantást adhat a szélsőjobboldali eszmevilág belső logikájába, elősegítve annak megértését, az miért ér el sikereket.